Dr Slobodan Beljanski,
advokat u Novom Sadu

NADNICA ZA STRAH* Ugrožavanje sigurnosti advokata

Niste pogrešili. Iznad ovog osvrta naslov je poznatog filma Anri-Žorž Kluzoa iz 1953. godine (*Le salaire de la peur*). Ne koristimo ga zbog sličnosti teme, nego radi simboličnog naglašavanja razlika.

Glavni junaci u filmu stavljaju živote na kocku prevozeći kamionima nitroglicerina. Takva pustolovina, ni u prenesenom smislu, ne bi trebalo da nas podseća na profesionalne zadatke advokata. Za jedan naš apelacioni sud, međutim, kao da bitne razlike nema. Sentenca njegove nedavno donete odluke glasi:

Pretnja okrivljenog, da će napasti na život ili telo advokata, sama po sebi nije dovoljna za postojanje krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti, jer je on zbog prirode posla često suočen sa pretnjama koje nisu ozbiljne, osim ukoliko iz okolnosti događaja proizlazi da je reč o ozbiljnoj pretnji.¹

U obrazloženju se ističe da je prvostepeni sud pravilno ocenio da reči koje je okrivljena uputila oštećenom („skloni se sa mog placa, ubiću te”) „ne predstavljaju ozbiljnu pretnju, podobnu da se kod prosečnog čoveka stvori osećaj straha i ugroženosti, posebno u situaciji kad su iste upućene od strane ženske osobe, stare 49 godina, muškarcu, koji je uz to advokat, pri tom postupao u predmetu u kome je okrivljena majka jedne od stranaka, pa se u takvim okolnostima slično ponašanje događa, a on kao advokat je to mogao i očekivati, a pri tom je bio u društvu sudskog izvršitelja, tako da zbog navedenog ni

* Rad primljen: 30. 4. 2013. godine.

¹ Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu Kž1. 5440/2012 od 7. decembra 2012. godine.

po oceni Apelacionog suda navedene reči nisu bile podobne da kod oštećenog izazovu bilo kakav strah i osećaj ugroženosti” (podvukao S. B.).

Predmet optužbe bio je osnovni oblik krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti, iz čl. 138. st. 1. KZ. Da se podsetimo: krivično delo čini onaj ko ugrozi sigurnost nekog lica pretnjom da će napasti na njegov život ili telo ili na život ili telo njemu bliskog lica.

Učestalost ovog krivičnog dela uticala je na to da se novelom Krivičnog zakonika iz 2009. godine² povisi gornja granica zaprečene kazne za osnovni oblik sa jedne na tri godine, a za kvalifikovani oblik (ako je delo učinjeno prema više lica ili je izazvalo uznemirenost građana ili druge teške posledice) sa tri na pet godina zatvora. Dodat je novi st. 3. sa najtežim oblikom dela – kada se ono čini prema predsedniku Republike, narodnom poslaniku, predsedniku Vlade, članovima Vlade, sudiji Ustavnog suda, sudiji, javnom tužiocu i zameniku javnog tužioca i licu koje obavlja poslove od javnog značaja u oblasti informisanja u vezi sa poslovima koje obavlja – za koji je zaprečena kazna zatvora od jedne do osam godina.

Poslednjim izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz decembra 2012. godine³ kazne su redukovane, iako nije došlo do vidljivih promena u društvenoj opasnosti delikta. Za osnovni oblik predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine, za teži oblik kazna zatvora od tri meseca do tri godine, a za najteži oblik kazna zatvora od šest meseci do pet godina. Ipak, poslednju novelu obeležava izmena kojom su, za najteži oblik krivičnog dela, u krug pasivnih subjekata uključeni advokat⁴ i policijski službenik.

U sudskoj praksi ustaljeno je shvatanje da je za postojanje ovog krivičnog dela potrebno da pretnja bude ozbiljna,⁵ konkretna, upućena određenom licu (ili licima) i podobna da kod onoga kome je upućena, usled njegovog osnovanog verovanja u mogućnost realizacije, izazove osećaj straha, nesigurnosti ili ugroženosti, nezavisno od činjenice da li je učinilac stvarno imao na-

² *Službeni glasnik RS*, br. 72/2009.

³ *Službeni glasnik RS*, br. 121/2012. Izmene i dopune stupile su na snagu 1. januara 2013. godine. Izuzetak su odredbe o krivičnom delu *Zloupotreba položaja odgovornog lica* (čl. 234. KZ) i o osnovnom obliku krivičnog dela *Zloupotreba službenog položaja* (čl. 359. st. 1. KZ) koje su stupile na snagu 15. aprila 2013. godine.

⁴ Advokat nije obuhvaćem značenjem izraza *službeno lice*. Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika (*Službeni glasnik RS*, 121/2012), u čl. 112. st. 3. izmenjena je t. 3, tako da se, pored lica u državnom organu i drugih analognih slučajeva, službenim licem smatra: „javni beležnik, izvršitelj i arbitar, kao i lice u ustanovi, preduzeću ili drugom subjektu, kojem je povereno vršenje javnih ovlašćenja, koje odlučuje o pravima, obavezama ili interesima fizičkih ili pravnih lica ili o javnom interesu”.

⁵ Nekada je ovo krivično delo bilo formulisano u čl. 153. KZ FNRJ na veoma sveden način, ali bez ostavljanja mesta sumnji da pretnja mora biti ozbiljna: „Ko ugrozi sigurnost nekog lica ozbiljnom pretnjom...” (*Službeni list FNRJ*, br. 13/1951).

meru da pretnju ostvari, i da li je, ako je takva namera postojala, raspolagao sredstvima za njeno ostvarenje.⁶

Svakako najvažniji aspekt problema tiče se ocene Apelacionog suda da se u takvim okolnostima slično ponašanje događa i da ga je oštećeni *kao advokat mogao i očekivati*! Da bi se bolje razumelo: „takve okolnosti” su postupak sudskog izvršenja, a „slično ponašanje” je ponašanje koje se može uporediti sa pretnjom advokatu da će biti ubijen ako učestvuje u postupku sudskog izvršenja kao punomoćnik poverioca.

Šta bi ovo moglo da znači osim da naš sud smatra uobičajenom pojavu da jedna stranka (u ovom slučaju samo srodnik stranke) preti smrću advokatu suprotne stranke, za vreme dok ovaj obavlja svoj posao i samo zbog toga što ga obavlja. Šta bi se drugo iz rezonovanja suda moglo zaključiti osim da razboritost nalaže advokatu da se u sličnim situacijama uzdrži od zastupanja, ili bar da, ako već zastupa, procesnoj radnji ne prisustvuje, ili da se, ako se i na prisustvovanje odlučio, sa pretnjama jednostavno srodi, uzimajući ih kao iminentno obeležje profesije i deo rizika na koji je unapred pristao.

Posebno je zanimljivo shvatanje da onaj ko takve pretnje može da očekuje, kada one i uslede, ne trpi „bilo kakav strah i osećaj ugroženosti”! Apelacioni sud kao da promoviše teoremu po kojoj je svest o riziku u upravoj srazmeri sa osećajem sigurnosti: što ste više svesni opasnosti koja vam preti to bi trebalo da ste spokojniji; predostrožan čovek koji operiše sa značajnim brojem nepovoljnih mogućnosti trebalo bi da bude imun na brigu i strah. Naprotiv, zastrašenim bi se mogli smatrati samo bezazleni i prostim zanimanjima posvećeni ljudi kada im se uputi pretnja koju, po prirodi stvari, nisu imali razloga da predvide i očekuju. Bilo bi to jednako besmisleno kao kada bismo osporavali zastrašenost stanovnika Tokija koji je doživeo zemljotres, ili pacijenta kome je lekar saopštio fatalnu dijagnozu, samo zbog toga što su i zemljotresi u Japanu i nepovoljni lekarski nalazi relativno česta pojava, koju podoziv i oprezan čovek neprekidno treba da ima na umu i projektuje kao blisku perspektivu.

⁶ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kzp. 412/2005 od 23. februara 2006. godine; Rešenje Apelacionog suda u Beogradu Kž2. Po3. 9/2011 od 31. marta 2011. godine. Izvesna lutanja postojala su u pogledu pitanja da li je neophodno da osećaj nesigurnosti nastupi ili on može da predstavlja i buduću neizvesnu okolnost, i da li identitet lica na koja se odnosi pretnja i čija je lična sigurnost ugrožena mora biti individualno određen, ili je dovoljno da bude samo odrediv prema nekoj okolnosti koja je u vezi sa upućenom pretnjom. Preovladalo je shvatanje da je dovoljno da identitet pasivnog subjekta bude odrediv. To je značilo da krivično delo postoji i kada je preteća poruka upućena posredstvom društvene mreže individualno neodređenim licima koja nameravaju da učestvuju na nekoj manifestaciji, jer je i takva poruka podobna da dovede do ugrožavanja sigurnosti svakog pojedinačnog učesnika (Rešenje Apelacionog suda u Beogradu Kž2. Po3. 44/2011 od 8. februara 2012. godine; Pravno shvatanje Krivičnog odeljenja Vrhovnog kasacionog suda od 28. novembra 2012. godine; Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž1. Po3. 8/2012 od 2. marta 2012. godine).

Na krajnje neuk i nedopustivo nelogičan način sud izjednačava pretpostavke sa realnim zbivanjima, a rizike sa posledicama.

Ovakvo rezonovanje daleko je neprihvatljivije kada se sa terena prirodnih pojava prenese na odnose u društvu. Učestalost štetne pojave ne relaksira, nego alarmira. Skopčanost sa rizicima nalaže zaštitu, a ne naviku. Izvori opasnosti se ne tolerišu, nego suzbijaju. Promovišući „prirodnu” kauzalnost između profesionalne delatnosti i izlaganja opasnosti, sud gubi iz vida u sociologiji poznato pravilo da je osporavanje rizika obrnuto proporcionalno njegovom rastu. Liberalizacija dokaza kauzalnosti, kako na širem planu primećuje Ulrih Bek, „ličila bi na probijanje brane i sa njom bujicu rizika i oštećenja koja treba da se priznaju”⁷.

S druge strane, za fenomen sračunatosti i ozbiljnosti preteće insolencije nije presudan subjektivni doživljaj ugrožavanja, nego, pre svega, objektivni sadržaj, motiv i emotivni potencijal pretnje. I bez preteranog ispoljavanja afekta straha, pa i uz njegovo uspešno suzbijanje, oštećeni može da bude svestan opasnosti koja mu preti i činjenice da je njegova sigurnost ugrožena.

Sud kao da zaboravlja istrajnu tendenciju u širenju kruga pasivnih subjekata ugrožavanja sigurnosti, učestalost i povišenu društvenu opasnost ovog krivičnog dela, a posebno činjenicu da su upravo advokati u poslednjih nekoliko godina bili izloženi pretnjama i ozbiljnim napadima na život i telo, čiji vinovnici do danas nisu pronađeni. Otuda pristup Apelacionog suda ovom problemu predstavlja podjednako degradaciju ugleda suda i autoriteta sudskih procedura koliko i degradaciju profesije advokata. Pri tom, začuđuje odsustvo legislativne anticipacije, jer je u vreme donošenja odluke Apelacionog suda uveliko bila u toku priprema novele KZ, u kojoj je, kao što smo pomenuli, i advokat svrstan u pasivne subjekte najtežeg oblika ovog krivičnog dela. Premda to ne bi bilo od uticaja na kvalifikaciju ranije učinjenog i presuđenog događaja, jasno je govorilo o pristupu profesiji advokata, o tretmanu pretnji koje mu se upućuju i o oceni njihove ozbiljnosti.

Ovde nije kraj nevoljama. Odluka Apelacionog suda sadrži i povrede drugih zakona.

Umanjujući značaj pretnje koju upućuje osoba ženskog pola osobi muškog pola, Apelacioni sud je pribegao neposrednoj diskriminaciji. Prema odredbama čl. 4. i 5. Zakona o ravnopravnosti polova⁸ neposrednom diskriminacijom smatra se neopravdano razlikovanje ili ograničavanje kojim se u istoj ili sličnoj situaciji, bilo kojim aktom organa javne vlasti, neko lice ili grupa lica stavlja u nepovoljniji položaj, a diskriminacijom po osnovu pola smatra se svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno pro-

⁷ Ulrih Bek, *Rizično društvo – U susret novoj modernosti*, „Filip Višnjić”, Beograd, 2001, 90–93.

⁸ *Službeni glasnik RS*, br. 104/2009.

puštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) koje ima za cilj ili posledicu da licu ili grupi oteža, ugrozi, onemogućiti ili negira priznanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, građanskoj, porodičnoj i drugoj oblasti. U ovom slučaju, radi se o diskriminaciji oštećenog, kome se negira pravo na krivičnopravnu zaštitu od ugrožavanja sigurnosti, između ostalog, i zbog toga što je kao osoba muškog pola bio izložen pretnjama osobe ženskog pola.

Pominjući godine života i rodbinsko svojstvo okrivljene, s jedne strane, i profesiju oštećenog, s druge strane, u cilju umanjivanja ili isključenja straha i osećaja ugroženosti oštećenog, sud se ogrešio i o širi pojam diskriminacije. Prema odredbi čl. 2. Zakona o zaštiti od diskriminacije⁹ izrazi „diskriminacija” i „diskriminatorско postupanje” označavaju svako neopravdano pravljenje razlike, na otvoren ili prikriven način, koje se pored ostalog, zasniva i na polu, rodnom identitetu, porodičnom statusu, starosnom dobu, i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima. Uzgred, godine života okrivljene (49) ne mogu ni na koji način umanjiti ni ozbiljnost ni opasnost upućenih pretnji.

U skladu sa Deklaracijom o osnovnim principima pravde u vezi sa žrtvama kriminalnih radnji i žrtvama zlostavljanja vlasti,¹⁰ pojam *žrtva* primenjuje se bez obzira na pol i starost, a odnosi se i na lica koja su pretrpela samo mentalnu povredu. Da je slične reči izgovorilo službeno lice, one bi se, prema Konvenciji protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka,¹¹ kao namerno nanošenje duševne patnje sa ciljem da se određeno lice uplaši ili da se na njega izvrši pritisak, smatrale aktom torture.

Umesto da suzbija nasilje, obest, samovolju, ličnu „pravdu” i pravnu nesigurnost, ovakvim odlukama sud im posredno daje podstrek, uvodeći niski standard opšte i pravne kulture i šireći domen rizika u sudskim postupcima i u profesijama bez kojih pravosuđe ne može da funkcioniše.

Budući da se, u skladu sa čl. 28. Sudskog poslovnika,¹² u sudu vodi opšti registar pravnih shvatanja u koji se unose pravna shvatanja od značaja za sudsku praksu i da se takva pravna shvatanja dostavljaju Vrhovnom kasacionom sudu za potrebe Pravosudnog informacionog sistema Republike Srbije, trebalo bi očekivati odgovarajuću reakciju Vrhovnog kasacionog suda.

⁹ *Službeni glasnik RS*, br. 22/2009.

¹⁰ Deklaracija je preporučena za usvajanje na VII kongresu Ujedinjenih nacija za sprečavanje zločina i za postupanje prema prestupnicima, u Milanu, od 26. avgusta do 6. septembra 1985. godine i usvojena u Generalnoj skupštini UN rezolucijom br. 40/34 od 29. novembra 1985. godine.

¹¹ Konvencija je usvojena i otvorena za potpis, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine UN br. 39/46 od 10. decembra 1984. godine, a stupila je na snagu 26. juna 1987. godine.

¹² *Službeni glasnik RS*, br. 110/2009, 70/2011, 12/2012.